

УДК 336.201

Левін В.І.

ПЕРСПЕКТИВИ ОПОДАТКУВАННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

В статті досліджено перспективні моделі трансформації спрощеного режиму оподаткування малого та середнього бізнесу в Україні в контексті євроінтеграційних процесів.

Ключові слова: податки, малий бізнес, оподаткування, Податковий кодекс, конкурентоспроможність, податкова реформа, адміністрування податків.

Постановка проблеми. Реалізація реформ в сфері оподаткування в цілому та в сфері оподаткування малого та середнього бізнесу зокрема пов'язані із євроінтеграційними прагненнями України та необхідністю забезпечення рівних конкурентних умов господарювання для різних суб'єктів. Дана стаття спрямована на формування основних засад оподаткування малого та середнього бізнесу, які б відповідали загальноприйнятим принципам європейських країн, сприяли спрощенню адміністрування податків та покращенню умов ведення бізнесу та розвитку приватної ініціативи в Україні. Окремим пунктом реформ в сфері оподаткування є недопущення використання спеціальних умов оподаткування малого та середнього бізнесу в Україні в цілях ухилення від оподаткування та ведення економічної діяльності в тіньовому сегменті економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Значний вклад в дослідження оподаткування в цілому та оподаткування малого та середнього бізнесу зокрема внесли такі зарубіжні вчені, як П. Гутман., Ф Шнайдер, С. Хант, Ф. фон Хайек, П. Кругман, Р. Ліберман, М. Портер, А. Аткинсон, Е. Аურიол, Д. Стігліц та інші. Проблеми оподаткування розробляються також відомими українськими та російськими вченими: І. Майбуrowим, В. Бризгаліним, В. Геєцем, А. Соколовською, Т. Єфименко, Ю. Івановим, З. Варналієм, Л. Олейніковою та іншими.

Мета статті. Метою статті є аналіз політики оподаткування малого та середнього бізнесу (далі МСБ), що має окремий характерний вплив на структуру економіки, суттєво впливає на темпи економічного зростання та є ефективним регулятором у системі соціально-економічних відносин.

Виклад основного матеріалу. У державній стратегії інституціональних перетворень в Україні оподаткування малого та середнього бізнесу має одну з провідних позицій, що обумовлено значними соціально -економічними функціями цього типу підприємницької діяльності, адже в системі малого підприємництва в Україні задіяно близько двох мільйонів осіб (табл. 1).

Таблиця 1.

Основні структурні зміни показників середнього і малого бізнесу в Україні в 2010-2012 роках

	Всього	В тому числі					
		Юридичні особи			Фізичні особи-підприємці		
		середні	малі	з них	середні	малі	з них
				мікропідприємства			мікропідприємства
Кількість суб'єктів господарювання, одиниць							
2010	2183928	20983	357241	300445	355	1804763	1793243
2011	1701620	20753	354283	295815	306	1325619	1313004
2012	1600127	20189	344048	286461	361	1234831	1224315
2013	1455130 (всього)			5460032 (всього)			
Кількість зайнятих робітників, тис. осіб							
2010	10772,7	3393,3	2164,6	832,6	20,5	2794,0	2708,1
2011	10164,5	3252,6	2091,5	788,9	20,9	2350,5	2241,5
2012	9957,6	3144,2	2051,3	788,2	44,0	2233,9	2062,8
Кількість найнятих робітників, тис. осіб							
2010	8845,8	3392,4	2043,7	762,0	20,1	989,3	914,9
2011	8757,9	3251,6	2011,8	757,4	20,7	1024,8	928,5
2012	8620,3	3141,9	1951,6	736,5	43,6	999,1	838,4

Джерело: побудовано автором.

За 2013 рік ці компанії малого та середнього бізнесу в Україні реалізували продукцію на суму 2,3 трлн. грн., що становить близько 57,6% загального обсягу реалізації продукції в Україні [1]. Для прикладу, на малих і середніх підприємствах ЄС працює близько 50 % всіх працюючих в країні, тоді як в Україні на малих і середніх підприємствах працює всього 25% всіх трудових ресурсів. А ось частка ВВП, яка припадає на малий і середній бізнес в Україні на сьогодні не перевищує 7%, тоді як програмними документами визначено необхідність збільшення частки малого та середнього бізнесу в Україні у ВВП до 62%. Суб'єкти малого підприємництва виступають виробниками товарів і послуг, платниками податків, що поповнюють бюджет країни, сприяють вирішенню соціальних проблем, серед яких суттєве місце займає проблема зайнятості. Серед основних завдань малого бізнесу можна віднести формування конкурентного середовища, організацію самозайнятості, збільшення робочих місць та створення нових в сфері малого та середнього бізнесу, забезпечення фінансовим ресурсом місцевих органів влади, приріст ВВП; впровадження нових продуктів на ринку, інноваційний розвиток

територій; забезпечення споживчого попиту та зростання рівня життя; зменшення соціальних проблем; формування середнього класу; самодостатність та стійкість регіонального розвитку. Саме тому, малому підприємству в розвинених країнах світу приділяється пильна увага з боку держави.

Незначний вплив малого та середнього бізнесу в Україні на макроекономічні показники обумовлені наявністю наступних проблем:

- відсутністю власного капіталу;
- дорогими позиковими фінансовими ресурсами та відсутністю кредитної історії для його залучення;
- нестабільними умовами оподаткування та значним тиском квазіфіскальних платежів на фінансові ресурси підприємців;
- відсутністю досвіду проектного та стратегічного менеджменту;
- відсутністю інфраструктури для підтримки розвитку МСБ;
- слабким розвитком механізмів державно-приватного партнерства;
- слабким розвитком кооперації.

Перспективи євроінтеграції країни вимагають не лише розбудови внутрішніх інституцій, а і наближення їх до практики ЄС. Особливо це стосується політики оподаткування МСБ в контексті забезпечення рівних конкурентних умов ведення бізнесу

На жаль, в Україні переважає фіскальна складова, щодо малого бізнесу продиктована дефіцитом державних фінансів. Превалювання фіскальних завдань в оподаткуванні малого та середнього бізнесу призводять до статичності у розвитку зазначеного сегменту.

Підхід різних країн до оподаткування малих підприємств, визначається його цілями, критеріям визнання підприємства малим і поділу таких підприємств на категорії, а структура податкових ставок залежить від різних обставин. Такими обставинами можуть виступати різні для кожної країни традиції сплати податків, різна ступінь податкової та юридичної грамотності платників податків, можливості контролю з боку податкових органів. Вибір певного порядку оподаткування суб'єктів малого підприємництва ґрунтується на необхідності стимулювання малих підприємств і одночасно залежить від здатності податкових органів цієї країни застосовувати обрані методи. Оподаткування малого бізнесу в економічно розвинених країнах прагнуть зробити максимально раціональним, спрощеним, відійти від складних і трудомістких для розробки та впровадження податкових схем[2].

Податкова система України передбачає два податкових режими: загальний і спеціальний. Загальний податковий режим передбачає сплату всіх видів податків і зборів, передбачених податковим законодавством України, в залежності від наявності певних об'єктів оподаткування. Спрощена система оподаткування є привабливою для бізнесу перш за все за простоту застосування (табл.2.), проте майже не застосовується в країнах ЄС.

Євроінтеграційні прагнення та необхідність наближення законодавства України до європейського, диктують необхідність формування перехідної

моделі оподаткування малого та середнього бізнесу в Україні, яка б нівелювала недоліки застосування спрощеного режиму оподаткування.

Таблиця 2.

Переваги та недоліки спрощеної системи оподаткування

Переваги системи	Недоліки системи
простота нарахування єдиного податку	обмеження видів діяльності, обсягу доходу та кількості працівників
зниження адміністративного тиску на платників при проведенні контролю податкових зобов'язань	невідповідність сплачених податків економічному результату господарської діяльності та високі ставки податку з обороту
спрощене ведення бухгалтерського та податкового обліку	розмір єдиного податку для платників 1 -ї і 2 -ї груп не залежить від результатів діяльності
відносна простота заповнення та подання податкової звітності	суми єдиного податку фізичної особи-платника податку сплачуються авансом за звітний період (квартал).
звільнення від сплати низки податків і обов'язкових платежів	елемент подвійного оподаткування в спрощеній системі за умови сплати ПДВ.
можливість бути платником ПДВ за власним бажанням	обмеження обсягу доходу, отриманого підприємцями з метою застосування спрощених режимів оподаткування розширює обсяги тіньового сектору економіки, оскільки змушує суб'єктів підприємницької діяльності штучно зменшувати обсяги доходів
спрощення процедури і порядку реєстрації платника податку	

Джерело: складено автором на основі <http://www.dkrp.gov.ua/files/d0429690ac.pdf>, Дробязко С. І. Облік та оподаткування підприємств малого бізнесу / С. І. Дробязко, Т. М. Козир, С. Б. Холод. – К. : Центр навч. літ-ри, 2012. – 416 с.

Спрощена система оподаткування створює найбільш сприятливі умови податкового режиму для малого бізнесу, що обумовлено простотою нарахування єдиного податку, спрощеними умовами ведення бухгалтерського та податкового обліку, відносною простотою заповнення та подання податкової звітності, звільненням від сплати низки податків і обов'язкових платежів, можливістю бути платником ПДВ за власним бажанням, спрощенням процедури і порядку реєстрації платника податку, а також зменшенням адміністративного тиску з боку фіскальних органів.

Проте, не можна не визнати, що з існуванням спеціального режиму оподаткування малого та середнього бізнесу в країні сформовано ряд ризиків, що негативним чином тиснуть як на систему державних фінансів, так і на

умови конкуренції. Основними загальними ризиками функціонування спрощеної системи оподаткування, що діє в країнах світу та нині в Україні є:

- застосування спрощеного режиму оподаткування у схемах мінімізації податкових зобов'язань суб'єктів господарювання,
- значна тінізація економічної діяльності в сфері малого бізнесу, що погано піддається контролю та адмініструванню,
- невідповідний фінансовому результату рівень податкових платежів,
- нелегальна зайнятість;
- викривлення конкурентного середовища.

Міжнародний досвід щодо розбудови малого та середнього бізнесу, а підходи до також оподаткування мають певні особливості, що потребують врахування в українській практиці регулювання. До таких особливостей, наприклад можна віднести:

- облік витрат;
- обов'язкове використання розрахункових апаратів;
- значна частка операцій у безготівковій формі, з використання банківських карток та переказів;
- спрощений документообіг та спрощені вимоги до форми документів;
- наявність сталої податкової культури;
- упевненість платників у якості контролю та страх покарання;
- наявність умов для добровільної сплати податків;
- неподаткові стимули з боку державних інституцій для ведення бізнесу у легальний спосіб.

Специфіка функціонування малого та середнього бізнесу в країнах світу обумовлює необхідність врахування такої практики та соціально-економічних їх особливостей для України (практика адміністрування податків, вразливість малого бізнесу до криз та брак фінансових ресурсів, значна адаптивність до зовнішніх змін, залежність від споживчого попиту та платоспроможності, значний вплив на формування громадських інституцій та соціальну структуру тощо). Це створює значний вплив на регуляторну, податкову політику, а також політику стимулювання та підтримки даної сфери. Ринкові механізми мають бути доповнені стимулюючою політикою держави, спрямованою на нівелювання існуючих ризиків. Вона залежить від поставлених соціально-економічних цілей, що стоять в країні перед малим і середнім бізнесом, де фіскальна складова не має бути домінуючою.

В період реалізації реформ в Україні, зокрема в податковій сфері, та тісного залучення України до Євроінтеграційних процесів, перспективна система оподаткування малого та середнього бізнесу, потребує удосконалення та наближення до практики європейських країн з урахуванням особливостей функціонування малого бізнесу в Україні.

Аналіз податкової політики ЄС показав, що хоча загальноєвропейських податків не існує, проте, існуюча податкова система ЄС створює загальні умови та принципи оподаткування представників МСБ. Податкове середовище всередині ЄС засновано на принципі єдиного оподаткування всіх транзакцій,

що дозволяє забезпечити вільний товарообіг і запобігти дискримінації. Водночас, податкова політика ЄС передбачає самостійність національних податкових систем і не передбачає їх повної стандартизації, що Україна має використати з користю, поступово наближаючи оподаткування малого та середнього бізнесу до прийнятих у ЄС підходів з урахуванням специфіки соціально-економічного стану України. Така філософія оподаткування МСБ вступає у певне протиріччя з існуючою в Україні системою застосування спрощеного режиму оподаткування. У перспективі оподаткування суб'єктів малого підприємництва, на нашу думку, воно може здійснюватися і без застосування спеціальних спрощених режимів оподаткування, в межах загальної системи. Проте, це потребуватиме впровадження обліку витрат з боку представників малого бізнесу, що застосовують спрощену систему оподаткування, суттєвого перегляду форм і методів обліку для таких суб'єктів, значного спрощення адміністрування на тлі посилення контролю за використанням доходів, що не були оподатковані, зменшення частки готівкових розрахунків в сфері малого та середнього бізнесу. Але це можливо за умови усунення наявних колізій у законодавстві, недопущення надмірного адміністративного тиску на платників податків, спрощення податкової звітності та максимального спрощення обліку. При цьому обов'язково слід урахувати досвід передових країн світу щодо визначення представникам малого бізнесу відповідних податкових правил.

Окремим пунктом є еволюційність переходу до загальної системи оподаткування. Одномоментне скасування спрощеного оподаткування для малого та середнього бізнесу створить ризик переходу в тінь значної частини малого та середнього бізнесу через збільшення податкового навантаження, ускладнення облікових операцій і адміністрування податкових зобов'язань (в тому числі щодо квазіфіскальних платежів), а також збільшення адміністративного тиску і контрольних-перевірочних заходів щодо таких платників. В Україні актуальним є формування перспективної моделі оподаткування малого і середнього бізнесу, що стане перехідною до загальноєвропейських форм оподаткування для таких платників. В цьому контексті можна розглядати варіанти реформування системи оподаткування в контексті євроінтеграційних прагнень:

- встановити «прогресивну» шкалу ставок оподаткування для різних обсягів виручки платника єдиного податку, що буде містити значну кількість податкових вирахувань та/або знижок, пільг тощо. Недоліками такої системи є складність обліку та адміністрування як з боку адміністратора, так і з боку платника податку. Це збільшує адміністративний тиск на платників та витрати часу на виконання податкового обов'язку;

- встановити єдину ставку оподаткування для різних обсягів доходу платника. При оподаткуванні доходів СПД, можна застосовувати єдину ставку. Така система оподаткування не відповідає вимогам забезпечення соціальної справедливості, проте забезпечує відносну адміністративну простоту застосування і є простою для застосування платниками. Фіскальна

справедливість частково зберігається, оскільки особа з високим рівнем доходів в даному випадку сплатить більшу суму податкового зобов'язання.

- внести зміни до певних елементів діючої системи спрощеного оподаткування: види діяльності, на яких дозволяється застосовувати спрощені методи оподаткування та обліку, перелік податків, замість яких сплачується єдиний податок, ставки, граничний обсяг виручки, що дозволяє застосовувати спрощену систему т.д.

- застосовувати спрощену систему оподаткування лише для мікропідприємств (суб'єктів господарювання – фізичних осіб) з обмеженням обсягу річного доходу та фіксованою ставкою податку, де для визначення об'єкту оподаткування використовується нормативний метод щодо витрат. Відповідно до нормативного методу формування витратної частини, частина доходу підприємця зменшується з метою оподаткування на певний відсоток, залежно від виду діяльності. Наприклад, для торговельних підприємств валова виручка може зменшуватися на 70 %, для сфери послуг – на 50%, для виробничої сфери – на 40%. Перевагами такого підходу є врахування витрат підприємців при визначенні доходу для цілей оподаткування, що відповідає економічній суті господарських операцій та не призводить до оподаткування частини доходів, що компенсують витрати підприємця. До недоліків системи можна віднести необхідність ведення окремого обліку різних видів діяльності підприємця та можливу невідповідність нормативу витрат їх фактичній сумі.

Еволюційний перехід до загальної системи оподаткування, втім, не є самоціллю. Основна мета реформування системи оподаткування малого та середнього бізнесу полягає у формуванні умов для стимулювання індивідуальної підприємницької ініціативи та формування рівного конкурентного середовища.

Висновок. Розробка основних напрямів реформування податкової політики щодо суб'єктів малого бізнесу разом з комплексом ефективних законодавчих рішень дозволять сформувати альтернативу існуючій системі оподаткування та стратегічно підтримати інтеграцію України до європейського економічного простору.

Список використаних джерел

1. Розвиток підприємництва в Україні. Режим доступу <http://centre-reform.org/reformi/rozvitok-pidpriemnictva-v-ukraini.html>
2. Киреева Е. Особенности налогообложения субъектов малого предпринимательства в странах с различным уровнем развития <http://www.gb.by/izdaniya/glavnyi-bukhgalter/kireeva-e-osobennosti-nalogooblozheniya>
3. Дробязко С. І. Облік та оподаткування підприємств малого бізнесу / С. І. Дробязко, Т. М. Козир, С. Б. Холод. – К. : Центр навч. літ-ри, 2012. – 416 с.

Подано до редакції 15 грудня 2014 року

Левин В.И.

Перспективы налогообложения малого и среднего бизнеса в Украине

В статье исследованы модели трансформации упрощенного режима налогообложения малого и среднего бизнеса в Украине в контексте евроинтеграционных процессов.

Ключевые слова: *налоги, малый бизнес, налогообложение, Налоговый кодекс, конкурентоспособность, налоговая реформа, администрирование налогов.*

Levin V.I.

Prospects of taxation of small and medium enterprises in Ukraine

The paper investigates promising model transformation simplified tax regime for small and medium business in Ukraine in the context of European integration processes.

Key words: *taxes, small business taxes, tax code, competitiveness, tax reform, tax administration.*

Левін Володимир Ілліч – співголова координаційної ради з питань розвитку малого та середнього підприємництва при Кабінеті Міністрів України, аспірант ДННУ «Академія фінансового управління» НДФІ.